

BOLALAR KASALLIKLARI PROPEVDEVTIKASI KAFEDRASI TARIXI

Eraliyeva Shohsanam Muzaffar qizi
Toshkent Tibbiyot akademiyasi talabasi

Annatsiya: Siz ushbu maqolada bolalar kasalliklari propevdevtikasi kafedrasini tarixi bilan birgalikda tibbiyot tarixini haqida ma'lumot olasiz. Maqolada Peditriya tibbiyot fani sifatida rivojlanib uch davri haqida so'z borgan. Mamlakatimiz peditriyasining jahonga tanilishida bolalarning to'g'ri ovqatlanishi bo'yicha qator ilmiy ishlarni amalga oshirgan professor A.X. Hamroyev, har xil kasalliklarda qonivish jarayonini o'rgangan professor X.M. Mamatqulov, ovqat hazm qilish a'zolarining kasalliklarini o'rgangan va qimmatli takliflarini kiritgan professor F.N. Nazarmuhamedov kabi olimlarning munosib hissalarini borligini ta'kidlash joizdir.

Kalit so'zlar: peditriya, Eron, Ozarbayjon va Markaziy Osiyo, klinik leksiyalar, Abu Rayhon Beruniy, Avesto, Abu Ali ibn Sino, Abu Sahl Masixiy, Abu Abdulloh Iloqiy, Abu Mansur Qamariy, Abul Xayr al-Xammar.

Аннотация: В этой статье вы получите информацию об истории медицины и истории кафедры пропедевтики детских болезней. В статье рассказывается о трех периодах развития педиатрии как медицинской науки профессор А.К. Хамроев, осуществивший ряд научных работ по правильному питанию детей в мировом признании педиатрии нашей страны, профессор Х.М. Маматкулов, которые изучали процесс исцеления при различных заболеваниях. Следует отметить, что значительный вклад внесли такие ученые, как профессор Ф.Н. Назармухамедов, изучавшие заболевания органов пищеварения и внесшие ценные предложения.

Ключевые слова: педиатрия, Иран, Азербайджан и Центральная Азия, клинические лекции, Абу Райхан Беруни, Авеста, Абу Али ибн Сина, Абу Сахл Масихи, Абу Абдулла Илаки, Абу Мансур Камари, Абул Хайр аль-Хаммар

Annotation: In this article you will receive information about the history of medicine and the history of the department of propaedeutics of childhood diseases. The article describes three periods in the development of pediatrics as a medical science, Professor A.K. Khamroev, who carried out a number of scientific works on proper nutrition of children in the world recognition of pediatrics in our country, Professor Kh.M. Mamatkulov, who studied the healing process for various diseases. It should be noted that significant contributions were made by scientists such as Professor F.N. Nazarmukhamedov, who studied diseases of the digestive system and made valuable suggestions.

Key words: pediatrics, Iran, Azerbaijan and Central Asia, clinical lectures, Abu Rayhan Beruni, Avesta, Abu Ali ibn Sina, Abu Sahl Masihi, Abu Abdullah Ilaki, Abu Mansur Kamari, Abul Khair al-Hammar

Pediatriya ([yunoncha](#) pais — go‘dak va diatreia — davolash) — bola organizmining anatomik-fiziologik xususiyatlari, bolalar kasalliklarining kelib chiqish sabablari va ularning rivojlanish mexanizmlarini o‘rganadi; kasalliklarni aniklash, davolash va ularning oldini olish usullarini ishlab chiqadi. Pediatriya tibbiyot fani sifatida rivojlanib quyidagi uch davrni o‘z ichiga oladi. Pediatriya rivojlanishning birinchi davri-XVI asrdan XVIII asrgacha bo‘lgan davrlarni qamrab oladi. Bu davrda juda ko‘p bilimlar mavjud bo‘lsa ham, ular hali aniq bir tizimga solinmagan edi. Pediatriya ana shu davrda tibbiyotning bir sohasi sifatida ajralib chiqdi. Chunki, aksariyat olimlarning asarlarida bolalar salomatligini saqlash haqida ibratli fikrlar bor edi. Chunonchi genial rus olimi M.V.Lomonosov asarlaridan birida xalq sog‘lig‘ini saqlashga taalluqli asosiy choratadbirlami belgilash bilan bir qatorda, tug‘adigan, tuqqan ayol to‘g‘risida davlat yo‘li bilan g‘am xo‘rlik qilish va bolalar o‘limiga qarshi kurashish zamrligini ko‘rsatib berdi. Jumladan, nikohsiz tug‘ilgan bolalar uchun yetim xonalar ochish lozimligi ham ana shu asarida olg‘a surildi. Pediatriyaning tibbiyotning alohida bir sohasi sifatida rivojlanishida, uning maqsad va vazifalarini yaqqol ta‘riflab berilishida professorakusher S.F.Xotovitskiy juda muhim o‘rin egallaydi. U akusherlik klinikasi qoshida birinchi bo‘lib bolalar bo‘limini tashkil qildi, bolalar kasalliklariga oid dastlabki qo‘lanma - «Pediatriya»ni yaratdi. Ana shu asarida u quyidagi olam shum ul «... Bola faqat uning o‘ziga taalluqli qoidalarga muvofiq o‘tib, rivojlanib boradigan zotdir. Bola - katta yoshli odam ning shunchaki jajji bir nusxasi emas», degan fikrlarni bayon qilgan edi.

Pediatriya rivojlanishining ikkinchi davri XIX asrning boshidan to 1917 yilgacha davom etdi va bu davrda pediatriya alohida fan sifatida ajralib chiqdi. Bunda o‘sha davrda aksariyat rivojlangan shaharlarda bolalar kasalxonalarining ochilishi va universitetlar qoshida bolalar kasalliklari kafedralarining tashkil etilishi muhim omil bo‘ldi. Klinik olim va pedagog N.F.Filatovning «Bolalar kasalliklari semiotikasi», «Infeksion kasalliklar to‘g‘risida leksiyalar», «Bolalarda uchraydigan me‘da-ichak kasalliklaridan leksiyalar», «Bolalar kasalliklaridan qisqacha darslik», «Klinik leksiyalar» kabi bir qator ishlari uni haqli ravishda pediatriyaning asoschisi deb tan olinishiga sabab bo‘ldi. Bolalarning anatomik-gistologik va fiziologik xususiyatlari haqida juda ko‘p izlanishlar olib borgan va bolalar bo‘limiga qarshi kurash ittifoqining asoschilaridan biri harbiy -tibbiyot akademiyasining professori N.P.Gundobin edi. «Bolalik davri xususiyatlari» deb nomlangan asari esa hozirgi kunda ham o‘zining ilmiy ahamiyatini yo‘qotgan emas.

Pediatriya rivojlanishining uchinchi davri 1917 yildan hozirgi mustaqillikka erishilgan vaqtgacha bo'lgan oraliqni o'z ichiga oladi. Bu davrda pediatriyaning rivoji, bolalar salom atligini saqlash, bolalar kasalliklari va o'lim ini kamaytirish bo'yicha qator ijobiy ishlar amalga oshirildi. Chunonchi, onalik va bolalikni muhofaza qilish, ayollar mehnatini muhofaza qilish, sut oshxonalarining tashkil etilishi, hom ilador ayollar va tuqqan ayollarga mehnat ta'tillari berish, ayollar va bolalarga xizmat qiluvchi muassasalar tarmog'ining kengayishi shular jumlasidandir. Ayollar va bolalar salomatligini saqlash va mustahkamlash, pediatriya xizmatini yanada yuqori saviyaga ko'tarish, sog'lom avlodni kamol toptirish O'zbekiston Respublikasi olib borayotgan izchil siyosatning bosh maqsadi hisoblanadi.

Qadimgi Sharq insoniyat taraqqiyotining beshigi hisoblanadi. Ilm-u fanning barcha sohalari, shu jumladan, tibbiyot ham dastlab Sharq mamlakatlarida paydo bo'lgan. Biz asosan qadimiy Markaziy Osiyo xalqlari tibbiyotining, qisman pediatriyaning rivojlanish tarixi bilan tanishib chiqamiz. Markaziy Osiyo tibbiyotiga oid maxsus adabiyot hozircha topilgan emas. Shuning uchun bu haqda bizga to'liqroq ma'lumot bruvchi yozma manba "Avesto" kitobidir. Bu kitobda qadimgi Eron, Ozarbayjon va Markaziy osiyo xalqlarining hayoti, turmush tarzi, urf-odatlar va diniy e'tiqodlari bayon etilgan. "Avesto" eramizdan oldin oltinchi asrda yozilgan deb faraz qilinadi. Abu Rayhon Beruniy "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" nomli asarida kitobning muallifini zardushtiyar dinining asoschisi-Zardusht ibn Safid Tumon deb ataydi. «Avesto»da ham xalqimizning ana shu olijanob fazilati tangri Yazdon tomonidan olqishlangan. Zardusht Axura Mazdadan: «Serfarzand xonadonga nim a berasan?» deb so'ralganda, u: «Bunday odamlarni o'zhi moyamga olaman, hayotini farovon, rizqini mo'l qilam an», deb javob beradi. Ushbu dinaqidasi ko'ra, katta oilalar jamoa himoyasida saqlangan, bir yo'la 2 - 3 tadan farzand ko'rgan oilalar tuya bilan mukofotlangan, ularga doimiy nafaqa belgilangan. Yer yuzida inson zurriyotining ko'payishiga qarshi chiqib, qasddan turmush qurmay yurgan qiz qopga solinib, 25 darra bilan kaltaklangan, uylanmasdan yurgan erkak doimiy temir kamar bog'lab yurishga majbur qilingan. Umuman, serfarzand oilalar jamoada katta obro'ga, alohida imtiyozlarga ega bolishgan. Kitobda oila pokligi, shaxsiy poklik, bog'rog'lar, qabristonlar barpo etish qonun-qoidalari ham bayon etilgan. Qabristonlar hududidan 50 qadamnarigacha mevali daraxtlar o'tkazmaslik, ziroat ekinlari ekmaslik qat'iy talab qilingan. Qabristonlar hududiga archa va meva bermaydigan daraxtlarni o'tkazishgagina ijozat berilgan. «Avesto»da mingdan ortiq dorivor o'simliklar nomi keltirilgan, bemorlarni davolashning usullari ko'rsatilgan, dori tayyorlash yolari bayon qilingan, tabib qasam yodi va tabobat ramzi bo'lmish zahar sochayotgan ilon ilk bor shuasarda bitilgan va chizib ifodalangan. Shuniham alohida ta'kidlash joizki, Movarounnahr ilm-fanning ham masohalari bo'yicha kishilik jamiyatining asosiy markazi bolgan. Ar-Roziy, Ibn Sino kabi jahonshumul tabiblarning shusarzamindan

yetishib chiqqanligi bejiz emas. X-XII asarlarda Xorazmshohlar, Somoniylar va Qoraxoniylar davridagi tibbiyot. Xorazmdagi olimlar shoh saroyida tashkil etilgan “Olimlar jamiyati”ga uyushgan edilar. Bu jamiyat tarixda “Ma’mun akademiyasi” nomi bilan mashhur bo’lgan. “Akademiya”ga buyuk O’zbek ensiklopedik olim Abu Rayhon Beruniy rahbarlik qilgan. Abu Ali ibn Sino, Abu Sahl Masixiy, Abu Abdulloh Iloqiy, Abu Mansur Qamariy, Abul Xayr al-Xammar kabi mashhur olimlar jamiyat a’zosi bo’lganlar. Urgachdagi kasalxonlarda Abu Ali ibn Sino va Abu Sahl Masixiy ishlagan. Ibn Sino o’zining mashhur “Tib qonunlari” kitobining dastlabki boblarini Urganchda yozgan. Abu Abdulloh Iloqiy tibga oid kasalliklarning sabablari va belgilari”, “davolash usullari”, “Tibbiyotdan to’plam”, “Qisqartirilgan qonun” kabi asarlar muallifi.

Abu Bakr ar-Roziy (865-925) - Yevropada Razes deb atashgan, tibbiyotda uni o’sha davrning Jolinusi hisoblashgan. U o’zining «Chechak va qizam iq haqida»gi kitobida birinchi bo’lib chechakka qarshi emlash kerakligi haqida fikr yuritgan, «Mansurga bag’ishlangan to’plam» (Alm ansorius) asarining bir necha bobi chaqaloqlar va go’daklarni ovqatlantirish ham da parvarish qilish masalalariga bag’shlangan. Roziyning bolalar tarbiyasiga oid mustaqil asari esa Yevropa va butun dunyoda pediatriyaning rivojlanishiga asos solgan. Abu Bakr ar-Roziy davolayotgan bem orlarining ahvolini doimiy nazorat qilib borish maqsadida kasallik tarixini yozib boigan, hozirgi davrda ham bu amal barcha davolash muassasalarida amalga oshirib kelinmoqda. Jahon madaniyati va tibbiyotiga katta hissa qo’shgan qom usiy olim Abu Ali ibn Sino (980—1037) haqli ravishda O’rta Osiyo xalqlarining madaniyati va tibbiyotini o’sha davrda dunyo miqyosiga olib chiqqan. U ning birgina «Tib qonunlari» asari 600 yildan ko’proq davr davomida tibbiyot xodimlari uchun asosiy qo’lanma bo’lib keldi. Ibn Sinoning asarlarida bola tarbiyasi, uning parvarishiga oid alohida boblar keltirilgan, ona sutining bola rivojlanishida naqadar muhimligi haqidagi fikrlari hozirgi kunda ham o’z isbotini topmoqda. O’rta Osiyoning XIX asr boshlaridagi 5 mln aholisiga atigi 102 ta tabib va feldsherlar xizmat ko’rsatar edi. Bolalar orasida qizamiq, qizilcha, bo’g’ma, ko’kyo’tal va boshqa kasalliklar juda keng tarqalgan bo’lib, taxminiy ma’lumotlarga qaraganda, XX asr boshlarida O’zbekistonda har mingta tug’ilgan boladan 350-400 taga yaqini bir yoshga tolmasdan o’lib ketardi. O’zbekistona xalq sog’lig’ini saqlash tizimi 1919-yilning avgustidan, ya’ni Toshkentda Tibbiyot instituti tashkil etilgan vaqtdan boshlandi. 1920-yilning oktabrida Turkiston Sog’iqni saqlash xalq komissariati qoshida onalik va bolalikni muhofaza qilish bo’limi tashkil etildi. Mahalliy tibbiyot xodimlarini tayyorlash ishi 1920-yili Turkiston Davlat universiteti qoshida tibbiyot fakulteti tashkil qilinishi bilan boshlandi. Ana shu fakultetda dastlabki bolalar kasalliklari kafedrasini tashkil etildi. 1924-yilga kelib O’zbekistonda ikkita bolalar shifoxonasi, tibbiyot fakulteti ning bolalar klinikasi, uchta bolalar bog’chasi, 10 ta bolalar va xotin-qizlar konsultatsiyalari,

7 ta go‘daklar uylari, 14 ta bolalar internatlari va bitta sut oshxonasi bor edi. 1931-yili O‘rta Osiyo Tibbiyot instituti tashkil etildi va uning tarkibida 1935-yildan pediatriya fakulteti faoliyat boshladi. 1972-yilga kelib esa bu fakultet O‘rta Osiyo pediatriya institutiga aylantirildi. 1966- yildan beri O‘zbekiston Pediatriya ilmiy-tekshirish instituti faoliyat ko‘rsatib kelmoqda. 1930-yilning mayida Samarqandda, 1955-yili esa Andijonda ham tibbiyot institutlari tashkil etildi. 1942-yili, Jahon urushi davom etayotganligiga qaramay, O‘zbekiston Sog‘liqni saqlash Xalq komissariatida onalik va bolalikni muhofaza qilish bo‘yicha o‘rinbosarlik lavozimi ta‘sis etildi va uni tajribali ilmiy xodim, keyinchalik O‘zbekiston ayollari orasida birinchi pediatrprofessor darajasiga yetishgan S.N.Yo‘dosheva boshqara boshladi. U ning rahbarligida bolalarga pediatriya yordami ko‘rsatish, tibbiyot tarmoqlarini tashkil etish, milliy mutaxassislar tayyorlash ishi ancha muvaffaqiyatlarga erishdi. Pediatriya sohasida ancha bilimli va yosh olimlar yetishib chiqib boshladi.

Mamlakatimiz pediatriyasining jahonga tanilishida bolalarning to‘g‘ri ovqatlanishi bo‘yicha qator ilmiy ishlarni amalga oshirgan professor A.X.Hamroyev, har xil kasalliklarda qonivish jarayonini o‘rgangan professor X.M .Mamatqulov, ovqathazmqilish a‘zolarining kasalliklarini o‘rgangan va qimmatli takliflarini kiritgan professor F.N.Nazarmuhamedov, bolalarga ixtisoslashtirilgan jarrohlik yordamini ko‘rsatish borasida ish olib borgan professorlar K.X.Toirov, A.Saidaliyev, M.A .Ahmedov, bolalarning yuqumli kasalliklarini davolash va ularning profilaktikasi muammolari bo‘yicha qator ishlarni amalga oshirgan professorlar X.A.Yunusova va O.S.Mahmudov, turli institutlarda kafedra mudirlari sifatida ishlab, pediatriya fanining rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan professorlar D.J.Eshqobulov, A.T.Oqilov, X.N.Fayziyev, N.N.Chukanin , A.T.Sultonov kabi olimlarning munosib hissalarini borligini ta‘kidlash joizdir. Ular o‘z sohalari bo‘yicha pediatriyada katta maktab yaratdilar va ko‘plab shogirdlar yetishtirib, xalq xizmatiga yo‘naltirdilar. Mustaqillikka erishishimiz sharofati bilan onalik va bolalikni muhofaza qilish borasida Respublikamiz Prezidenti, Vazirlar Mahkamasi va Sog‘liqni saqlash vazirligi muhim farmon, qonun va qarorlar qabul qilib, kelajak avlodning sog‘lom va barkamol bo‘lishiga har tomonlama g‘amxo‘rlik qilib kelishmoqda. Onalar va bolalar salomatligini saqlashda barcha tibbiyot xodimlari qatorida tibbiyot hamshiralari ham munosib ulushlari bor.

Foydalanilgan adabiyotlar;

1. J.Eshqobulov, A.Mahmudov. Bolalar kasalliklari fani.
1. 5. K.A.Svyatkina, E.V.Belogorskaya, N.P.Kudryavsev. Bolalar kasalliklari fani. Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti.
2. 6. К.А.Сотникова, В.В.Гавришова. Неонатология
3. S.S.Esonturdiyev, M.E.Qarshiboyeva. «Bolalar va o‘smirlar gigiyenasi»

4. G.Jalolov, S.Tursunov. «Bolalar kasalliklari va ulaming anatomik-fiziologik xususiyatlari».
5. T.Umarova, A.Qayumova, M.Ibrohimova. «Hamshiralik ishi»
6. N.P.Shabalova. «Bolalar kasalligi».
7. M.S.Ziyayeva, I.Pirimbetova. «Hamshiralik ishi mutaxassisligi bo'yicha amaliyot standartlari»
8. A.C.Ефимов. «Энциклопеди я семейного врача».

